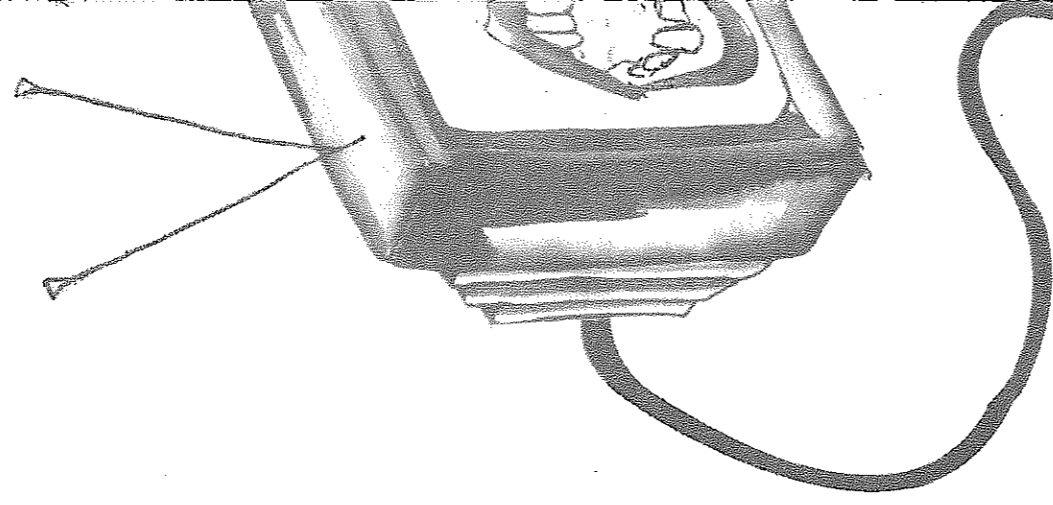

Debat: Kritikerer og forfatteren

Kunsten at gå i skole

Litteratur. Engang var litteraturen noget, der bidrog til dannelse. I dag er den havnet i konkurrence med de hurtige medier, og en forfatter betegnes ikke længere som en åndelig vejleder. Alligevel er der brug for litteraturen, ligesom der er brug for en skole, hvor nye forfattere kan uddannes. Men hvorfor egentlig? Forfatter og tidligere rektor på Forfatterskolen er på sporet af et svar i dette essay om at skrive til tiden

af Niels Frank

I 1989 offentliggjorde Poul Borum en artikel om litteraturkritiske metoder i tidsskriftet Standard. Han indledte sin artikel med en karikatur af en typisk anmeldelse i bladet og lod anmeldelsen begynde sådan her: »Jeg havde ikke tidligere hørt om den fynske lyriker Hans Christian Andersen, men hans lille prosabog Svinedrenge er absolut interessant og jeg har været optaget af den.« Herefter følger så, skriver Borum, tyve linjers handlingsreferat med henvisninger til Jacques Lacan og Hans Hauger samt to afsnit med kritiske bemærkninger og ros, der i Borums gengivelse lyder: »man kan nok sige, at Hans Christian A. skriver et temmelig barnligt sprog, og det er i hvert fald overordentlig ugrammatisk ... Jeg har alligevel været meget optaget af unge Andersens lille *jeu d'esprit*, og De bør absolut læse den!«

Hvis man nu gentog karikaturen og flyttede den fra litteraturkritikken og over på skønlitteraturen, så kunne dens genstand f.eks. være en elev på Forfatterskolen, hvis debutroman begynder: »Jørgen S. kom gående ned ad hovedgaden i Havnestrup i sit nye lyseblå sæt og hvide sandaler. Nakken var vredet i vinkel, under den ene arm bar han en sort taske af tykt, revnet læder. Han ledte han efter en skyggefuld bænk, hvor han kunne fortsætte sin eksamenlæsning.« Derpå følger så halvdelen af de første sider af et familiemedlem, men siden har formålet at frigøre sig fra familien. Romanen falder i tre afsnit, der hver især følger et tår i Jørgens liv. Romanen slutter med, at Jørgen finder sit livs udkårne, en stolt og selvstændig kvinde, der ikke beklammer sig om, at »Jørgen ikke kunne slippe sin usikkerhed. Han var en af dem, der snublede i starten og aldrig rigtig holdt op med at snuble.«

Poul Borum noterer ironisk om Standard-anmelderen, at hans indsats næsten ikke kunne være bedre, for hans anmeldelse har fulgt alle vedtagne konventioner. Den indeholder både en indledning med generel karakteristik og placering, en udførlig beskrivelse med antydet tolkning, der efterfølges af indvendinger og afsluttende anbefaling. Tilsvarende kunne man sige om Forfatterskoleleven, at hans roman både rummer et udfoldet psyko-

logisk portræt, et overordnet tidsbillede med genkendelige detaljer, et naturligt fremadskridende handlingsforløb med mildest sagt farverige bipersoner samt episk og eksistentiel forløsning. Men selv om den studentikose anmelder nok kunne drømme om at blive ansat som ungannemelder på Politiken, kunne mandebutanten næppe gøre sig store forventninger om at blive udråbt til tidens nye litterære stjerne. Og dog. For ikke så længe siden skrev en af hovedanmelderne på netop Politiken om en ny roman: »Det er ubegribeligt flittigt researchet, og det er som litterært ingeniørarbejde vildt imponerende. Godt nok træder fortælletræbene her og der så tydeligt frem, at man tror det er lægn ... men hos (xx) er man ligesom i en verden, hvor den slags er o.k.«

Den ordfattige billedmarkomani

Hvis jeg skal sige noget om, hvordan den misere hos både kritikerer og forfatteren er opstået, bliver jeg nødt til at begynde et helt andet sted. Og det sted inkluderer Forfatterskolen i København og skrive-skoler i det hele taget. For det handler naturligvis om, at der har fundet en udvanding sted af litteraturen som kunst - eller hvorfor ikke: af selve kunstbegrebet. Og det handler om, at litteraturens rolle har ændret sig kraftigt, siden Forfatterskolen blev indviet i 1987. Ved åbningen af skolen den 3. november holdt Thorikild Bjørn-vig en tale, der blev trykt dagen efter som kronik i selvsamme Politiken. Her forsøgte han at have vist sig et behov for at etablere en udfordringsinstitution for forfattere (der opstod i øvrigt flere lignende tiltag i slutfrserne, så der var åbenbart et behov). Bjørnvig betragtede Forfatterskolen som del af en digterisk »ovenlevelsesimpuls« og foreslåede sig, at denne impuls var: provokeret af de øvrige mediers sejrsgang, fra presse og radio til video og tv. Ikke mindst de sidste tilskyndelse til noget, der nærmer sig den rene ordløse eller ordfattige billedmarkomani. Enten indlæser der skribenterne, journalisterne, ordbrugerne i videste forstand sig på en halsløs konkurrence, et håbløst kapløb - eller de og deres læsere besinder sig på ordenes egenverdi og understøttelighed. Det sidste har forfatterne og deres gode læsere naturligvis altid gjort. Men

nu føler begge parter sig trængt. Det ægte ord, det skabende udtrykts bevarelse og præcision, dets eksistens overhovedet, bliver et samfundsproblem. Det er fordi, det er truet - at bogen bliver truet.

Litteraturens rolle

Bjørnvig baserer sin tidsdiagnose på meget entydige modsætninger - det uerstattelige ord over for den ordløse billedmarkomani, journalisternes mediekonkurrence over for det skabende udtryk osv. Og hans løsen er, at forfatterne besinder sig i stedet for at tabe besindelsen ligesom de halsløse journalister. Forfatterskolens opgave bliver da ifølge Bjørnvig at skabe rum for en sådan besindelse. Hvis det lykkes, vil det samtidig lykkes at bevare litteraturens rolle som forråds-kammeret for samfundet i krisetider, når ånden er tom og alle kun synes optaget af materialisme og nytteværdier. Forfatterskolen skal med andre ord sikre litteraturens autonomi, dens egenverdi, og gøre det ved at insistere på, at litteraturens grundlag er dannelse, personlig integritet, viden, udsyn - selvbesindelse. Kort sagt alt det, tiden ikke rummer.

Femten år og to rektorer senere offentliggør den netop nyrvalgte rektor Hans Otto Jørgensen en kronik, samænd i Politiken, hvori han tager tråden op fra Bjørnvig. Han indleder med en lidt underlig formulering:

»Litteraturen er faldet udenfor tiden. Den har som kunsten i øvrigt op igennem det 20. århundrede langsomt, men sikkert mistet sin position som åndelig vejleder, den er i dag uden foran-

kring i dannelsesmæssig henseende, den har mistet sin autoritet som samfundsinventar og selv om den stadig opstiller utopier. I stedet er den især efter cirka 1970 havnet i konkurrence med og på samme måde som tv-kanalernes uendelige strøm af realityshows og quizzer, hurtiggående spændingsserier og sport ... Alligevel er der bortset fra positioner på det yderste højre - almindelig enighed om, at der er brug for litteraturen, at den særlige

erkendelsesform, som litteraturen bibringer sin læser, med den langsomhed der er, er et nødvendigt korrektiv i et stadig mere oplevelsessygt og forbrugsorienteret samfund.«

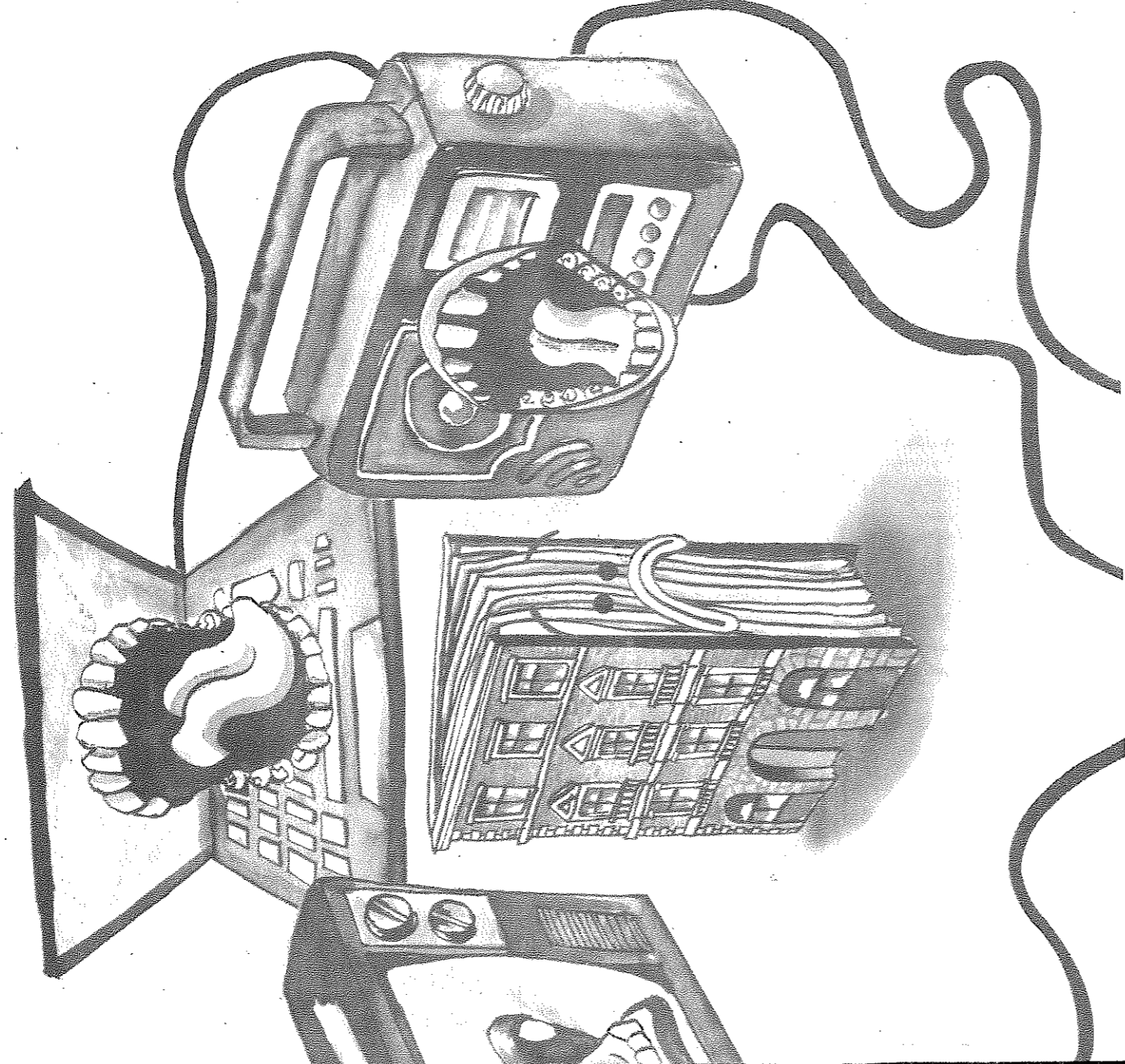
Hos Jørgensen finder vi samme modsætningspar som hos Bjørnvig, men med lidt ændret ord. Han taler om tidens higen efter spænding over for litteraturens erkendelse, om medicernes hurtige oplevelser over for kunstens langsomme fordybelse, men verdensbilledet er det samme som Bjørnvigs: ordet er truet, folk er blevet oplevelsessyge, de vil kun forbruge, de har simpelthen mistet åndsevnen. Og hos begge betragtes litteraturen som et korrektiv, fordi den er det sidste refugium for dannelse og selv på mirakuløs vis forblevet upåvirket af tidens barbari.

Hans Otto Jørgensen standser dog sig selv på kanten af faldgruben, for hvis nu litteraturen skal være reservert for ånden og dannelsen, har vi så ikke skabt en ny

nyttelværdi, ifølge hvilken litteraturens rolle skal være opbyggelig og tjene til at bringe samfundet på højkant i krisetider? Nej, siger Jørgensen, opbyggelighed kvalificerer ikke litteraturen, ligesom litteraturen ikke kvalificerer sig ved at være om nationalsproget eller kulturarven. Af samme grund må det være en opgave for Forfatterskolen at »undvige enhver national myte« og »manifestere et syn på litteraturen, som er fagligt baseret, om litteraturen har kvalitet eller ej«. Som man

Litteraturen ER faldet udenfor. Den ER havnet i konkurrence med de hurtige medier. Forfatteren ER ikke længere åndelig vejleder

Forfatterkollejen. "Kunstinstitutionernes formål er at videreudvikle kunsten - gennem eleverne naturligvis. Af samme grund er det forkert, tror jeg, at holde institutionerne op mod mediemaskinen, for brugerismen, åndløsheden, den almindelige forkvælethed i samfundet," skriver Niels Frank. Illustration: Stine Hvidt/Bureauet

kan høre, blander eksistentiel 1940'er-opbyggenhed sig hos Jørgensen med senmodernistisk autonomitænkning, hvor »det er forfatteren, der suverænt bestemmer«.

Det ægte ord

Jeg søger ikke her at geråde i polemik med Bjørnvig og Jørgensen, jeg ønsker blot at pege på, at Bjørnvigs fornemmelse i 1987 af en overhængende trussel mod litteraturen, den fornemmelse har hos Jørgensen i 2002 virkelig gjort sig. Litteraturen er faldet udenfor. Den er havnet i konkurrence med de hurtige medier. Forfatteren er ikke længere åndelig vejleder. Og alligevel er der altså brug for den, ligesom der er brug for en skole, hvor nye forfattere kan uddannes. Men hvorfor egentlig? Og hvad skal de unge udannes til? Til at være forfattere, ville det enkelte svar lyde - vi taler jo netop om en forfatter-skole. Men hvis det svar virkelig var konsekvent, ville vi også hurtigt kunne fornemme, at noget er galt, for betegnelsen forfatter siger jo ikke andet end, at her er en person, der besidder tilpas mange færdigheder og teknikker til, at det er muligt for ham at få godkendt sine manuskripter til udgivelse. Forfatter-skolen er altså med til at sikre, at forfatterne udgiver bøger i Danmark - og glem så i øvrigt alt det andet postyr om konektiver, uerstatteligheder og bevarelse af det ægte ord.

Men Forfatterkollejen er som bekendt også en skrive-skole, hvor der bliver arbejdet med meget andet end blot teknikker til at perfektionere manuskripter. Nøjagtig ligesom Kunstakademiet ikke blot er en 'malerskole', der uddanner malere, og Musikkonservato-

riet ikke er en 'musikskole', der blot uddanner musikere og komponister. Måske kan man sige, at formålet med kunstinstitutionerne hverken i første eller sidste ende er at uddanne eleverne. Kunstinstitutionernes formål er at videreudvikle kunsten - gennem eleverne naturligvis. Af samme grund er det forkert, tror jeg, at holde institutionerne op mod mediemaskinen, for brugerismen, åndløsheden, den almindelige forkvælethed i samfundet. Det er simpelthen en forkert institutionstænkning. Det er til gengæld den tænkning, institutionerne og ikke mindst Forfatterkollejen hele tiden bliver mødt med fra politikere og borgere, der kun tænker på, om man får noget tilbage for skattepengene.

Når man overvejer, hvad en forfatter-skole er, og hvad der skal foregå på den, må man altså først overveje, hvilken slags institution den er, og hvordan institutionen placerer sig i omgivelserne. Forestiller man sig, at skolen skal være en kompetenceskole, der skal kvalificere eleverne til at blive dygtige forfattere (FORFATTERSKOLEN), så kan man let ironisere over den, nøjagtigt som Poul Borum ironiserede over den dydige studenterranmelder. Eller som jeg selv ironiserede over den dydige forfatter-skoleelev, der gør alting rigtig bortset lige fra det med at lave kunst, eftersom kunst jo også

handler om selvstændig skabelse. Forestiller man sig derimod at skolen skal være en terapiskole, hvor eleverne opnår selvsindigt og personlig udvikling, er der ikke længere tale om en kunstnerisk uddannelse.

En kunstskole

Kompetenceskolens mål er (bog)produktion, og terapiskolens mål er dannelse. Men der findes en tredje mulighed, som jeg allerede har angivet, og den handler om, at en skole for forfattere forstår sig selv som - og insisterer på at være - en kunstskole. En litterær kunstskole, der ikke tjener forlagene eller uddannelsessystemet eller den enkelte elevs forfatterdrømme og mentale balance, en skole, der ikke tjener nationallitteraturen, nationalsproget, det åndløse samfund, de stærkt forvirrede borgere stedt i et hæslende, postmoderne billedhelvede, eller hvad man nu kunne drømme om. Hvis det skal være muligt, så er det held afgørende at holde fast ved de oprindelige ideer hos Forfatterkollejen er hos Forfatterkollejen grundlæggere om elevernes »bevidstgørelse«, om etableringen af en »kritisk sans« hos eleverne og om at nå frem til en »objektivering af skriveprocessen« hos den enkelte elev - kort sagt det, vi de for-

Vi sender i disse år til i en storm af bøger, der ukritisk angler efter en hvilken som helst form for opmærksomhed

ste år på Forfatterkollejen kaldte »selvobjektivering«.

Alle de nævnte begreber kan man i øvrigt genfinde i Anne Tofth og Dorthe Øbergs bog *Det litterære væksthuis* fra

1997, som omhandlede Forfatterkollejen første ti år. I bogen citerer forfatterne også fra Per Aage Brandts artikel »At skrive og at skole«, som for mig stadig er en hel uomgængelig tekst, hvis man vil forstå, hvad en kunstnerisk skriveuddannelse går ud på. Brandt skriver blandt andet, at det er et særligt træk ved kunstinstitutionerne, at man her kan »opleve det kritiske som en art kunst«. Det er altså ikke tilstrækkeligt at opøve elevernes teknikker og færdigheder frem mod beherskelse eller kompetence, selv om det selvfølgelig indgår, og indgår sammen med en eller anden form for personlig dannelse. Men den sande dannelse går netop gennem prøvelse, hvor teknikker og færdigheder provokeres, og faste overbevisninger bringes til fald. F.eks. om, hvad litteratur er, og hvad forfatterens rolle kunne formodes at være.

Jeg ville sige, at en forfatter-skole ikke er en kunstinstitution, medmindre den fører det kritiske ind i kunsten og får den enkelte elev til at holde op med at spørge sig selv: *Hvordan skriver jeg min bog? Og i stedet spørge: Hvorfor skal jeg skrive den? Og hvad vil 'at skrive' overhovedet sige? Vi sender i disse år til i en storm af bøger, der ukritisk angler efter en hvilken som helst form for opmærksomhed, og når så samtidig den litterære kritik har mistet den kritiske sans (som vi så det i Politiken-anmeldelsen), befinder vi os efterhånden i en situation, hvor der hverken i skabelsen eller analysen, hvor hverken skribenten eller anmelderen, finder kunstovervejelser sted længere. Hvis forfatterkollejen rundt omkring - og der kommer flere og flere til, næsten *as I speak* - skal have nogen relevans ud over præcis at tjene elevernes karriere, forlagernes indtægter, nationens ve og vel, så bliver skolerne nødt til at endevende - evt. endda nyetablere - kunstbegrebet. For der er ingen andre, der gør det.*

bogdebat@information.dk

Niels Franks essay blev oprindeligt holdt som oplæg på et seminar om nordiske skriveskoler på Testrup Højskole 23-25. januar.